

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФНПП
КАТЕДРА МУЗИКА

Ралица Емилова Димитрова

**МУЗИКАЛНО ИНТЕГРАТИВНИ ФУНКЦИИ НА
СИСТЕМАТА НА МЕТОДИТЕ НА ОБУЧЕНИЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

на

дисертация за присъждане на образователна и научна степен
<ДОКТОР>

в област на висше образование

1. ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ НАУКИ ПО НАПРАВЛЕНИЕ
  - 1.3. ПЕДАГОГИКА НА ОБУЧЕНИЕТО (МЕТОДИКА НА
ОБУЧЕНИЕТО ПО МУЗИКА)
-

Научен ръководител доц. д-р Адриан Георгиев

София, 2018

„Музикално интегративни функции на системата на методите на обучение“ е дисертационна разработка, обсъдена и насочена за публична защита от катедра „Музика“ при Факултета по начална и предучилищна педагогика на Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Дисертационният труд се състои от увод, четири глави, изводи и препоръки, заключение, библиография и приложения.

В увода е мотивиран изборът на темата, определени са целта и предметът на изследването. Формулирани са основните понятия, както и методите за изследване на неговия обхват.

Глава I “Теоретична постановка на проблема” обхваща теоретично проучване на проблема.

Глава II “Психологически аспекти на интегративните функции в изкуствата: музика – приложни изкуства” изследва междупредметните връзки и функционалните взаимовръзки между отделните изкуства.

Глава III “Методически модел” представя разработен модел на работа, създаден за нуждите на педагогическата практика.

Глава IV “Параметри на изследването и анализ на резултатите” представя характеристика на изследването и анализ на резултатите от него.

В **заключението** са изложени изводите от проведеното изследване и препоръки за целите на педагогическата практика .

Дисертационният труд е разработен в обем от 197 страници и е структуриран от 151 страници текстово изложение по поставения проблем, 3 страници библиография, 14 броя приложения в обем от 42 страници.

В рамките на текстовото изложението са включени 2 таблици и 42 диаграми.

Приложенията включват 1 експертна карта и 2 анкетни карти, примерен учебен план за факултативно изучаване на предмета музика за 10 и 11 клас, примерно годишно тематично разпределение на факултативните часове по музика за 10 и

11 клас, 2 таблици с учебна програма за 8 и 9 клас и 27 снимки на творчески проекти, изготвени от ученици.

УВОД И ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Обучението, което се извършва като организирана дейност в системата на училищното образование води до усвояване на определени знания, умения и компетентности от страна на учениците. Качественото и резултатно провеждане на учебния процес е показател за онова, което учащия знае, разбира и може да направи при завършване на училищния етап. Важна предпоставка за развиване на творческите способности на учениците, стимулиране на инициативност и предприемчивост в тях е осигуряването на необходими условия и възможности за обучение, съобразно индивидуалните им интереси и потребности. Въпреки усилията, за повишаване на качеството на българското образование, свързани с модернизирването на учебни планове и програми в средното училище все още се търсят устойчиви механизми и методически модели за усъвършенстване на практическите умения и интелектуално развитие на учениците. Повишаване на качеството на образование и обучение гарантира бъдеща трудова заетост и конкурентноспособност на учениците.

В представеното за разглеждане в дисертацията училище – НГПИ „Свети Лука“ се обучават бъдещи дизайнери и проектанти, които в процеса на общообразователната подготовка натрупват знания, развиват умения и качества, които след завършване на учебния процес реализират в трудова заетост. Проведените реформи в българското образование налагат редица промени в учебните планове и програми за средните училища. Прилагането на Рамковия учебен план за общо и професионално образование в училищата по изкуствата, от 30 ноември 2015г., обнародван в държавен вестник, брой 94, предвижда възможност учебните часове по учебния предмет музика за 8 и 9 клас да се предоставят за специализирана подготовка на учениците. Съобразно представения

и утвърден Рамков учебен план изучаването на предмета музика се решава от директора на училището по изкуства и изучаването му би било възможно само при включването му в учебната програма на училището.

Поради характера на специалностите в гимназията по приложни изкуства НГПИ "Свети Лука" - Рекламна графика, Художествена тъкан, Пространствен дизайн и обучението на бъдещи дизайнери на афиши, плакати, дрехи и проектанти се създава необходимост от обучение по предмета музика в 8 и 9 клас и допълващо обучение в 10 и 11 клас, под формата на факултативни учебни часове (ФУЧ).

Интердисциплинарните връзки, които същесуват между предмета музика и тясно специализираните предмети в училищата по изкуствата, двупосочната връзка, която се осъществява в процеса на обучение и възможността за отпадането на предмета музика от учебната програма на училищата по изкуствата провокираха интереса ми към **избора на проблематика** за дисертационното ми проучване.

Основният **проблем**, поставен в този дисертационен труд, е изследване на възможността за осъществяване на обучение по музика под формата на факултативни учебни часове и прилагане на нов методически модел на работа.

Обект на изследването са учениците от Национална гимназия по приложни изкуства „Св. Лука”, град София.

Предмет на анализиране е резултата от изготвените творчески проекти на учениците от специалностите – Пространствен дизайн, Рекламна графика и Художествена тъкан на зададена музикална тематика.

Целта на дисертационния труд е да изследва възможностите за осъществяване на обучение по музика след 9 клас под формата на факултативни учебни часове (ФУЧ).

За реализирането на тази цел са поставени следните **задачи**:

- Разработване на анкети и тестови инструментариум, който да съдържа възможности за ясно определяне степента на познаване на музикалното изкуство.

- Да се анализират получените резултати и да се направят необходимите изводи от проучването за целите на практиката.
- Да се направи паралел между специалните предмети и предмета музика.
- Да се разгледа творческата дейност на учениците при зададена музикална тематика.
- Да се разгледат паралелно основните дейности и способности в музиката и художествения образ.
- Да се разгледа и съпостави творческата дейност на учениците от НГПИ „Св. Лука“ и 51 СОУ „Елисавета Багряна“, при зададена музикална тематика.
- Анализират се резултатите от наблюденията над учениците, изготвили творчески проекти с музикална насоченост и изведе необходимостта от изучаването на предмета музика в 8 и 9 клас и допълващо обучение по музика в 10 и 11 клас, под формата на факултативни учебни часове (ФУЧ).
- Да се предложи методически модел за усъвършенстване на организацията и учебния процес по музика, с оглед на повишаване на ефективността на учебно-възпитателния процес, в тясно специализираното училище.

Върху основата на предварителни проучвания на теоретични източници и експериментални изследвания, както и на проведена експериментална работа, беше формулирана следната **хипотеза:**

Ако създадем необходимите условия за провеждане на обучение по предмета музика, под формата на факултативни учебни часове в 10 и 11 клас ще установим успешно изпълнение на творческите проекти с музикална тематика, предвидени за изработване от учениците по специален предмет.

Изследването е проведено с ученици от НГПИ „Свети Лука“ и 51 СОУ „Елисавета Багряна“, гр. София. Учениците от посочените училища са изготвили

творческите проекти на музикална тематика, като специален подбор по отношение на тяхната музикалност не е правен. Специалностите, които обхваща изследването са: Рекламна графика, Пространствен дизайн и Художествена тъкан, от НГПИ „Свети Лука“ и паралелка с профил „Изкуства“, с разширено изучаване на приложни изкуства, графичен дизайн и реклама, текстил от 51 СОУ „Елисавета Багряна“, гр. София .

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Дисертационният труд се състои от увод, четири глави, заключение, библиография и приложения.

В **увода** се обосновават актуалността и значимостта на проблема, определят се обект, предмет, цел, задачи и хипотеза на изследването. Представят се методите, показателите и обхвата на изследването.

Първа глава: Теоретична постановка на проблема. В тази глава се разглежда значението, което оказва предмета музика върху личностното и професионално изграждане на учениците.

1.1. Ролята на музиката в процеса на формирането на децата като творци.

Проблемите за творчеството се поставят за разглеждане в различни области на науката, защото се отнасят до сложна и специфично човешка дейност, като централно място заемат проблемите отнасящи се до психологическия анализ на творческата личност и творческия процес. Понятието „творчество“ се отнася до широк кръг от дейности, като всяка успешна работа може да се характеризира като творческа.

Музиката като средство за формиране на убеждения, нравствени качества, естетически вкусове и идеали създава условия за разгръщане на личностните заложби и интереси в учениците. Учащите следват индивидуален път, който се

определя от заложбите, предпочитанията, интересите и насочеността от учителя и семейството. Изкуството в часовете по музика е достъпна форма на изява за учениците и средство за възпитание и общуване.

1.2. Значение на образността в обучението по музика.

Важен елемент при изграждането на ученика в личност с естетически вкусове и идеали е възпитаването и развитието на образността. Образността е в пряка зависимост от възприятията. Музикалната образност е съвкупност от изминалия житейски и познавателен опит на децата, пречупен през призмата на музиката. В музикално педагогическата работа се поставят високи изисквания към учениците, а именно ориентиране в звуковата среда и материя на музикалното произведения. Изпълнението на тази задача изисква наличие на определени знания, умения и навици, които трябва да се изградят в ученика през целия училищен път в часовете по музика, посредством работа в различни дейности.

1.3. Обучението по музика 1-4 клас.

Стандартизирането на образованието в България с образованието в чужбина води до промяна на учебните програми и реструктуриране на учебния материал, чрез изготвяне на нови учебници и учебни пособия. Главата *Обучението по музика 1-4 клас* изследва учебната програма за всеки клас от началния етап на обучение и спецификата на музикално-образователния процес. Разглеждат се очакваните резултати от обучението в края на всеки клас и специфичните методи и форми за оценяване на постиженията на учениците, съобразно възрастовата им характеристика.

1.4. Обучението по музика 5-9 клас.

Обучението по музика в българското общообразователно училище се осъществява от 1 до 4 клас за начален етап на обучение, от 5 до 7 клас за прогимназиалния етап и 8, 9 клас за I гимназиален етап на обучение. С промените в образователната система и въвеждането на Рамковия учебен план към Наредба № 4 от 30 ноември 2015г. за прогимназиалния етап на обучение 5-7 клас се предвижда общ хорариум от 190 часа за предмета музика. Учебният план залага

два пъти седмично изучаване на предмета музика в 5 и 6 клас и един път седмично в 7 клас. Изучаването на предмета приключва в I гимназиален етап на обучение в 9 клас. За изучаването му в учебния план са заложили по 18 часа за 8 и 9 клас, при 36 учебни седмици, което означава че предметът ще се изучава само в един учебен срок в съответния клас. Рамковият учебен план за общо и професионално образование в училищата по изкуствата залага предметът музика да се изучава по един учебен час за един учебен срок (18 часа годишно), при 34 учебни седмици за 8 и 36 учебни седмици за 9 клас. Предвидените 18 часа годишно изучаване на предмета са крайно недостатъчни за качествено музикално обучение. Съществен проблем, който се открива пред учителите по музика е възможността, която Рамковият план дава за пренасочване на часовете по музика и използването им за специализирана подготовка.

1.5. Значение и роля на учителя по музика

За осъществяването на качествено обучение в българското училище главна роля има учителят, чиято цел е да осъществи целите на музикалното възпитание, посредством специфични методи и форми на работа. Правилното осъществяване на музикална подготовка на учениците е трудна и отговорна задача, която стои пред всеки педагог. Наличието на комплекс от качества – музикални и личностни са гарант за ефективност в обучението на учениците. Правилното диагностициране, насочване и развитие са в основата на педагогическата работа на учителя по музика във всеки един етап от училищното обучение.

1.6. Нормативни документи.

Обучението по музика в българското училище се регламентира посредством наредби и закони изготвени от министерство на образованието и утвърдени от министъра на образованието и науката. Образованието в училище се урежда от Закона за народната просвета, Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, Рамковия учебен план за общо и професионално образование. За правилното протичане на учебния процес учителят по музика борави с учебни програми по предмета за всеки клас, в които се описва

учебното съдържание по теми, форми и методи за оценяване на учениците, междупредметните връзки и очакваните резултати от обучението в края на класа

Уеднаквяване на образователните и квалификационни стандарти между страните членки на Европейския съюз налага приемането и прилагането на Европейската референтна рамка на **ключовите компетентности** и Европейска квалификационна рамка за учение през целия живот (ЕКР) в българската образователна система. Европейската квалификационна рамка дефинира компетентностите на базата на личностните способности и умения за използване на придобитите знания в процеса на обучение. Уменията се описват като познавателни, чрез прилагане на логическо и творческо мислене и практически, включващи сръчност и употреба на материали и инструменти. Практическите и познавателни умения се откриват в учебната и трудовата дейност на всеки ученик, но определяща е степента на поемане на отговорност и самостоятелност в процеса на обучение. Осемте компетентности, които се посочват в Европейската рамка включват личности, междуличностни и социални умения, които учениците трябва да изграждат в училищното обучение за активното им участие в обществения живот. Компетентностите са разработени на базата на междупредметните връзки между отделните учебни предмети и са равностойни помежду си.

- Ключовите компетентности като основа за интеграция в обучението по музика и приложни изкуства.

Интеграцията на предмета музика с другите учебни предмети, чрез които се придобиват ключови компетентности, съдейства за цялостното равитие на уменията на учениците. Разглеждайки заложените в обучението по музика ключови компетентности се откриват интердисциплинарни връзки между предмета музика и специалните предмети за учениците по приложни изкуства от НГПИ „Св. Лука“, гр. София в специалностите Рекламна графика, Художествена тъкан и Пространствен дизайн. Учебният план на посочените специалности предвижда изготвяне на творчески проекти от учениците на музикална тематика. Поставените задачи по специален предмет се осъществяват със средствата и технологията на

изработване, усвоена в часовете по специален предмет. Музикалната тематика на поставената задача пряко кореспондира с предмета музика и прилага натрупаните знания и умения на учениците в часовете по музика.

Интеграцията между предметите е от съществено значение за качеството в обучението и осъществяване на неговата всеобхватна функция. Училищното обучение работи за натрупване знания в учениците, но и развива тяхната емоционалност, чрез средствата на музиката и изкуствата. Способността на ученика - творец да изрази себе си посредством изкуството е важна дейност, която се осъществява в тясно специализираното училище.

Тъй като човек се формира в процеса на разнообразните си дейности обучението осъществяващо се чрез дейности дава реална представа на учителя за нивото на усвоеност на материала и степента на развитие на личностните и творчески качества на учениците. Училищното обучение се извършва на осъзнатата сложност на личността и нейното сложно и многостранно развитие. За всеобхватното личностно и творческо развитие на учениците е необходимо създаване на дейности и форми на работа оказващи максимално влияние върху учениците и работещи модели за перспективното им развитие в близкото и далечно бъдеще.

1.7. Обучението по музика в прогимназиалния етап

За правилното и резултатно осъществяване на **обучение по музика в прогимназиалния етап** е от значение да се разгледа социалната зрялост и личностна идентификация, която търпи редица промени в този сложен период от живота на учениците, а именно пубертета.

Необходимостта от разглеждането на протичащите процеси при формиране на личността се налага поради сложността на изграждането на ученика в личност и човек на изкуството. Сложността на личността се изразява в сложния характер на протичащите психични процеси – възприятие, памет и мислене, които изграждат богатството на личността. Разглежданият период от училищния път на ученика – преходът между прогимназиалния и

гимназиалния етап е освен преход между две образователни степени е и период свързан с много физиологични и психични промени в един сложен етап за ученика.

Проблемът за израждането на ученика като личност е основен въпрос през периода на пубертета. Училището и домът са мястото, където децата се учат и възпитават в ценности и се сдобиват с естетическа позиция за света, който ги заобикаля. Ролята на училището нараства от място за получаване на знания за околния свят в институция със значимост за личностно формиране, където училищният клас е колектив и естествена социална среда за развитието на всеки негов член. Кризата през този етап се изразява в търсене на потребност от доверие в себе си и в другите, юношата търси хора и идеи, в които може да има вяра. През този период той чака да бъде одобрен от връстниците и потвърден от учителите, именно поради тази криза, която се наблюдава в личността на ученика е необходимо да се разгледа по-обстойно понятието личност. Разглеждането и проучването на индивидуално – психологическите особености на учениците е необходимо за правилното и резултатно обучение и възпитание, това е належащо при решаване на важния и сложен въпрос за бъдещия жизнен път на ученика.

Втора глава: Психологически аспекти на интегративните функции в изкуствата: музика – приложни изкуства. В тази глава се разглеждат интегративните функции, които се осъществяват в процеса на обучение между предмета музика и тясно специализираните предмети в гимназията по приложни изкуства.

2.1. Учебният процес и междупредметните връзки. Функционалните взаимовръзки между отделните изкуства.

Изходната точка, от която разглеждам тясно специализираните предмети и предмета музика са взаимовръзките, които се откриват в процеса на педагогическата работа и процесуалната специфика на **учебния процес**. Изхождайки от думата „изкуство“, като обединяващ елемент между музиката и

приложните изкуства извеждаме понятия, чрез които изкуството осъществява изграждане на творчески навици и общо развитие на личността. Докато музиката отразява богатството на света последователно във времето, то приложните изкуства правят това в пространството, което позволява творбите им да въздействат едновременно и цялостно върху реципиента, чрез зрителни образи и цветово богатство на реалния свят.

Синтезът на изкуствата спомага за тяхното взаимно обогатяване с изразителни и изобразителни средства, като по този начин задълбочава познавателните и възпитателните възможности на изкуствата. Естетическото въздействие върху личността, което оказват изкуствата, създава емоционална настройка, без която е невъзможно всестранното и дълбоко възприемане на действителността.

Функционалните взаимовръзки между отделните изкуства заемат централна роля по време на педагогическия процес. Разкриването на тяхното индивидуално значение е от съществена необходимост за правилното естетическо възпитание на всеки човек на изкуството.

2.1.1. Интегративни дейности в обучението по музика и приложни изкуства.

Разглеждайки взаимовръзките между тясно специализираните предмети – рисуване, перспектива и технологии и предмета музика, като част от общообразователната подготовка и търсейки **интергративните функции** между тях предлагам паралелно разглеждане на **основните дейности** и **основните способности** като отправна точка за изясняване на междупредметните взаимовръзки. С разглеждането на основните дейности като музикални и отнасяйки ги към тясно специализираните предмети в приложните изкуства откриваме общото и различното между тях.

2.1.2. Интегративни способности в обучението по музика и приложни изкуства. Комплексното наличие на поредица качесва в личността се определя като основна способност, чието правилно развитие и системна работа гарантира изграждането на ученика в личност-творец. Регистрирането и усъвършенстването

на основните способности е трудна педагогическа работа, но от нейното правилно планиране и системно провеждане зависи крайния резултат в развитието на ученика-творец.

Трета глава: Методически модел представя примерна учебна програма за провеждане на факултативни учебни часове по музика и примерно годишно тематично разпределение на часовете в 10 и 11 клас.

Предложената примерна учебна програма за факултативните учебни часове по музика предвижда изучаване на предмета по 1 час седмично за цялата учебна година за 10 и 11 клас, което е 36 учебни часа, със стандартна продължителност на часа – 40 минути. Съобразно изготвената учебна програма по изучаваните факултативни учебни часове предлагам примерно годишно тематично разпределение на часовете, в което е предвиден час за изработване на творчески проекти от учениците след всяка нова тема, придружен с предварително подготвен от тях музикален пример, съобразен с изготвения проект. Целта на този метод на работа е практическо усвояване на материала, но и обогатяване на слушателския опит на учениците, което е от значение за музикалната практика. Музикалните примери, които трябва да съпровождат творческия проект е необходимо да са подбрани от учениците, като целта на поставената задача е развиване на инициативността и уменията на учениците да търсят музикален материал в интернет пространството. От изпълнението на тази задача следва да изведем протичащи интердисциплинарни връзки между предметите музика (ФУЧ) и информационни технологии. Това води до осъществяване на ключови компетентности и интеграция в обучението, които учениците упражняват в своята работа, а именно дигитална компетентност, чрез използване на звукопроизвеждаща техника, търсене, събиране и обработване на музикална информация и използване на софтуер за запис и възпроизвеждане на музика.

3.1. Примерна учебна програма на факултативните часове по музика за 10 и 11 клас. Развитието на инициативността и предприемчивостта са важни качества, които трябва да притежават учениците в гимназиален етап и чието развитие е от

значение за изграждането им в интелигентни личности със своя позиция. В изготвената учебна програма за 10 и 11 клас, на основата на предложения материал за изучаване се извеждат ключови компетенции, междупредметни връзки, знания и умения, които трябва да притежават учениците в края на класа. Примерната учебна програма за 10 и 11 клас е разработена съобразно предвидените за изготвяне творчески проекти от учениците по специален предмет.

Предложената учебна програма за факултативно изучаване на предмета музика в 10 клас посочва 5 теми в учебното съдържание, които разглеждат различни сфери в музикалното изкуство. За изпълнение на основните музикални дейности учебното съдържание предвижда темата **Музикална практика** да развива и обогатява слушателския и изпълнителски опит на учениците.

Важно място от предвидената учебна програма за 10 клас заема темата **Музикални инструменти**, с нейното разглеждане се цели детайлно запознаване на учениците с възникването, развитието и мястото на музикалните инструменти в музикалната практика. Детайлното запознаване с класификацията на музикалните инструменти от класическата и фолклорна практика ще даде увереност на учениците при изготвянето на творчески проекти, представящи музикални инструменти.

Темата **Български народни музикални инструменти** преговаря музикалните инструменти, усвоени в предходните години на обучение по предмета музика. Съществена разлика, която представя програмата, е изучаването на музикалните инструменти по групи според начин на звукоизвличане – струнни, духови и ударни. Програмата изключва паралелното изучаване на музикални инструменти от различни групи (струнни, духови, ударни) и музикални практики (класическа и фолклорна).

Темата **Видове оркестри** следва логично продължение на темите за музикалните инструменти от класическата и народна практика. Свързането на вече разгледаните музикални инструменти с различни оркестри, е завършващ етап в запознаването с музикалните инструменти.

Музикално-фолклорни области е последната тема, която е включена в примерната учебна програма за 10 клас. Тя има за цел да преговори вече натрупаните знания по темата от предходните години и запознае детайлно учениците със звуковата специфика и облика на отделните фолклорни области в България.

За осъществяване на системност и последователност в обучението по музика в 11 клас примерната учебна програма разглежда темата **Музикална практика**. Тя гарантира усвояване на определени умения и навици от учениците, които са важни за музикално педагогическата практика.

Темата **Музикално-сценични жанрове** цели да развие способността ученикът да разпознава различни музикални стилове и да ги свързва с конкретна историческа епоха. Това осъществява интердисциплинарна връзка между предметите музика и история на изкуството, изучаван от учениците в 11 клас. Програмата посочва като очакван резултат учениците да придобият уменията да свързват музикално-сценичните жанрове с конкретни музикални инструменти, което е от съществено значение за правилното тълкуване на музикалните жанрове в предвидените за изработване проекти с музикална насоченост по специален предмет.

В темата **Музикални стилове**, заложена в примерната учебна програма за 11 клас, се залага усвояване на определени знания в областта на музикалните стилове и осъществяване на музикално аналитични компетентности в ученика. Темата е предпоставка за разширяване на музикалния кръгозор на учениците в творчески специализираното училище.

Темата **Електронната музика и музикални инструменти** е един нов етап от обучението на учениците в часовете по музика от задължителната подготовка. Тя дава възможност на учениците да разширят своите знания за електронната музика и да я свържат с конкретни изпълнители и групи.

Българска музикална култура е тема с важно значение в осъществяването на факултативните часове по музика в 11 клас. В условията на бързо глобализиращия се свят е необходимо да се покаже мястото на българската популярна музика на

световната музикална сцена и осъзнаят културните традиции, които я извеждат там.

3.2. Примерно годишно тематично разпределение на факултативните учебни часове по музика. Изготвеното примерно годишно тематично разпределение за 10 и 11 клас на факултативните учебни часове по музика е изцяло разработено върху примерната учебна програма за съответните класове.

В изготвеното примерно годишно тематично разпределение се предвижда след всяка разгледана тема час, в който учениците представят изготвени творчески проекти за вече разгледания материал. Към предвидените за изготвяне творчески проекти е от съществено значение представената от учениците музика, специално подбрана, съобразно изготвения творчески проект. Изготвените творчески проекти биха дали моментна представа на учителя за степента на усвоеност на материала, а възможността за дискусия и анализ на творческите проекти гарантира пряка двупосочна връзка между учениците и учителя по музика.

От значение е да се отбележи, че часовете за представяне на творческите проекти трябва да протичат в условия на коментар и дискусия между учителя, учениците и автора на проекта. В примерното годишно тематично разпределение на часовете за факултативно изучаване на предмета музика за 10 и 11 клас се предвижда по 3 часа за наблюдение, за втория срок, като мястото и времето за провеждане се определя от учителя и създадената организация в училище.

3.3. Учебният проект – средство за обучение. Учебният проект като метод на работа е широко застъпен в примерната учебна програма за 10 и 11 клас и дава възможност за развиване на редица качества в ученика – ентузиазъм, креативност, инициативност и мотивация за работа. Осъществяването на обучение посредством изготвяне на проекти потиква учениците към научноизследователска работа, учениците са „стимулирани сами да проучват, опитват и преживяват“¹, което работи за развиване на инициативността и активността им. Процесът на идейно

---

¹ Витанов, Л. Методи и техники за активно учене, София, 2015, с. 24.

моделиране на проектите възпитава в тях творчески замисъл, а практическото му реализиране ги стимулира към самостоятелни проучвания за методи и механизми за изработване. Събирането и обработването на информацията, от която се нуждае ученикът може да се обвърже с останалите учебни дисциплини и осъществяват интердисциплинарни връзки между учебните предмети.

3.4. Експертна оценка. Експертната оценка обхваща 15 учители от различни педагогически дисциплини, с различен педагогически стаж. Експертите работят в две различни училища – НГПИ „Св. Лука“ и 51 СОУ „Елисавета Багряна“, в които е проведено изследване от дисертационното проучване. Експертната група включва автори на учебници по музика, съставени по актуалните към 2017 година учебни програми. Експертната карта изразява мнението на шест учители от специализираната подготовка на учениците от НГПИ „Св. Лука“, един учител по музика от НГПИ „Св. Лука“, гр. София, четири учители от общообразователния цикъл от предмети, с които се осъществяват ключови компетентности в областта на математиката, българския език и литература, чужд език и история, един учител по музика от 51 СОУ „Елисавета Багряна“, гр. София, един докторант от СУ „Св. Климент Охридски“ и двама автора на учебници по музика.

Четвърта глава: Параметри на изследването и анализ на резултатите.

За да се докаже хипотезата, че изучаването на предмета музика е необходимо за качествено обучение на учениците и осъществяването на интеграция в областта на музиката и приложните изкуства е необходимо да се съпоставят получените резултати от творческите проекти на учениците от НГПИ „Свети Лука“, участващи във факултативни часове по музика с ученици, които не взимат участие във ФУЧ по музика. Вторият етап на изследването сравнява проектите на учениците от НГПИ „Свети Лука“ с проектите на ученици от средно общообразователно училище „Елисавета Багряна“, гр. София с паралелка, профил „изкуства“.

4.1. Инструментариум на изследването. Проведеното изследване на учениците от 8 и 9 клас в НГПИ „Св. Лука“, гр. София се осъществява поетапно,

като изследва учениците през училищния им път от 8, 9, 10 и 11 клас. Посредством изготвени анкетни карти, които учениците попълват в 8 клас като входна диагностика на вече натрупаните знания по предмета музика от предходните години и в края на 9 клас. Анкетите са своеобразна диагностика на усвояения материал и посредством тях добиваме представа за нивото на ученическа подготовка по предмета музика в последните класове на неговото изучаване. Създадените анкетни карти са насочени към проучване на уменията, знанията и интересите на учениците към предмета музика, изучаван в прогимназиалния и гимназиалния етап на обучение.

Изследването на учениците продължава и след приключване на обучението им по предмета музика в 9 клас. Следващият етап от изследването представлява разглеждането на изготвените от учениците творчески проекти по специален предмет, на музикална тематика. Проектите са създадени от ученици в 10 и 11 клас от специалностите Пространствен дизайн, Художествена тъкан и Рекламна графика. С избрани ученици от специалностите Пространствен дизайн и част от учениците от Рекламна графика се провеждат извънкласни консултации за разясняване на поставената музикална тема.

Творческите проекти от специалност Художествена тъкан и част от Рекламна графика са предоставени като вече завършени проекти на музикална тематика, изготвени без консултация с преподавателя по музика. Учениците от посочените специалности представляват своеобразна контролна група, спрямо която протича изследването.

За резултатното провеждане на дисертационното проучване е проведено изследване с учениците от 51 СОУ „Елисавета Багряна“, град София. Провеждането на изследване в 51 СОУ е продиктувано от профила „Изкуства“, в който се обучават учениците след завършване на 7 клас. Паралелката изучава разширено предметите – изобразително изкуство – рисуване и живопис, изобразително изкуство – приложни изкуства, графичен дизайн и реклама, текстил. Сходството между специалностите и изучаваните предмети в 51 СОУ и НГПИ

продиктуваха необходимостта от съпоставяне на творческите проекти на учениците в двете училища.

Следващият етап от изследването разглежда интеграционната връзка между предмета музика и останалите предмети от общообразователната и специализирана подготовка на учениците. Изследването се провежда чрез експертни карти, попълнени от учители, автори на учебници и преподаватели по предмети от общообразователната подготовка. Експертните карти са попълнени и от учителите по музика от двете избрани за провеждане на изследването училища, за да се даде възможност на преподавателите по музика да оценят качествено изпълнение на поставените творчески задачи.

4.2. Анализ на резултатите от изследването.

- Анкетни карти.

Изготвените анкетни карти целят да установят:

- нивото на знания на учениците по предмета музика и тяхната музикална грамотност
- музикалните предпочитания на учениците
- необходимостта и желанието на учениците да изучават предмета музика в 8 и 9 клас и в 10 и 11 клас, под формата на факултативни учебни часове (ФУЧ)
- общата музикална култура на учениците
- извънкласните музикални дейности, които упражняват учениците
- заобикалящата среда, в която живее и се развива ученикът
- музикалната култура, която притежава ученикът в завършващия етап на обучение – 9 клас.

- Творчески проекти на учениците от НГПИ „Свети Лука“.

Проектите предвиждат изработване на разнообразни музикални инструменти, изобразяване на различни музикални стилове и организация на пространството, посредством музикалната материя. Поставените

музикални теми изискват задълбочени познания от страна на учениците относно устройството на музикалните инструменти, приложението им в различните музикални стилове, начинът им на звукоизвличане и характерната темброва специфика на всеки инструмент.

- Творчески проекти на учениците от 51 СОУ „Елисавета Багряна“

Задаването на идентични музикални теми с поставените в НГПИ „Свети Лука“ и изготвянето на подобни по брой творчески проекти се оказва невъзможно поради различния характер на структурирането на учебната програма и изучаваните предмети. Оттук се констатира значителна разлика в резултатите от ученическите проекти изготвени в средно образователно училище с профил „Изкуства“ и гимназията по приложни изкуства.

- Сравнителен анализ на творческите проекти.

Изготвените творчески ученически проекти в процеса на работа са показателни за творческия и идеен потенциал на учениците от гимназията по приложни изкуства и учениците от средно образователно училище с профил „Изкуства“. Изготвянето на творческите проекти се осъществява върху предварително зададена тема сходна или идентична за всички специалности. Интерпретацията на ученическите проекти по зададената тема е изцяло съобразена с усвоения учебен материал по предмета музика и дава възможност на учениците да покажат чрез практическа работа натрупаните знания.

Проектите на учениците от посочените училища се оценяват от експертната група по предварително зададени критерии – планиране, обем на проекта, автентичност, новаторство, оформяне и представяне, качество на изпълнение.

4.3. Изводи и препоръки. Извеждането на изводи и препоръки от направеното дисертационно проучване е изцяло насочено към обновяване и усъвършенстване на методите и форми на работа, насочени към по-качествено и

резултатно обучение. Изводите и препоръките, които дава дисертационното проучване са изведени от анкетите, попълнени от учениците в 8 и 9 клас, експертните карти, попълнени от педагози и автори на учебници, изготвените творчески проекти на учениците в НГПИ “Свети Лука“ и 51 СОУ “Елисавета Багряна“, както и резултат от наблюдения над учениците в процеса на педагогическата ми работа.

Изводи:

- учениците имат значими познания в областта на история на музиката
- проявяват интерес към музикалното изкуство и изучавания песенен репертоар
- учениците имат съществени пропуски в областта на теория на музиката – линейно-нотна система, знания за елементите на музикалната изразност и музикалния анализ
- учениците изпитват трудности при разбирането и боравенето с музикалната терминология
- изготвените творчески проекти на учениците от специалност Рекламна графика показват липса на знания за коректното и правилно изобразяване на музикалните инструменти
- без системна и целенасочена извънкласна работа по музика, реализирана в консултация с преподавателя по музика, учениците от специалност Пространствен дизайн не биха имали необходимите знания за коректното изпълнение на поставените музикални проекти.
- Осъществяването на обучение по музика под формата на факултативни учебни часове спомага за мащабно разгръщане на творческото въображение и би гарантирало проекти с оригинално идейно и образно съдържание.

Препоръки:

- за решаване на пропуските в областта на линейно-нотната система е необходимо изучаване и боравене с нотни примери през целия етап на обучение по предмета музика
- усвояването на музикалната терминология може да бъде решено чрез отделяне на повече часове за преговор и разясняване на музикалните понятия и термини, поставяне на задачи, които да провокират желанието на учениците за разбиране и боравене с езика на музиката.
- детайлното разглеждане на устройството на музикалните инструменти ще гарантира успешното изработване на творчески проекти по поставената задача
- по-задълбоченото запознаване с музикално-сценичните жанрове ще разшири общата музикална култура на учениците и даде тласък в реализацията на творческите им търсения
- за правилното протичане на факултативните учебни часове по музика е необходимо да се създаде организация и условия за работа в учебния процес, различни от провеждането на часовете по музика в задължителната подготовка
- за нуждите на педагогическата практика е необходимо да се използват методи и форми на работа, имащи за цел максимално развитие на творческата дейност на учениците

Заключение. В условията на непрестанно развиващите се технологии и методологии обществото има нужда от ефективна и универсално достъпна образователна система, която да гарантира знание на учениците как да посрещнат предизвикателствата, които ще срещнат извън училищната среда. Знанията и уменията, които се развиват в процеса на обучение са от решаващо значение за развитието на човека, социалното включване на индивида в обществото,

конкурентоспособността и пригодността му за трудова заетост. Теоретичните и практически знания и умения, които получават учениците в тясно специализираното училище – НГПИ “ Свети Лука“, град София отговарят на потребностите и стремежите на повечето ученици. Повишаването на ефективността от професионалното обучение и подготвянето на кадри работещи в областта на рекламата и дизайна налага иновативни методи и подходи за осъществяване на максимална ефективност на обучението. Представеният методически модел на работа и изучаването на предмета музика в 10 и 11 клас, под формата на факултативни учебни часове ще постигне резултати допринасящи за личностното развитие на учениците. Заложеният творчески подход при усвояване на материала работи за лесно възприемане на новите знания, насърчава ученика за активно участие в процеса на обучение и му дава увереност в професионалното изпълнение на детайлите. Получените високи резултати по специален предмет при изготвяне на проекти с музикална насоченост ще дадат обратна връзка за личното и професионално развитие на ученика. Положителните резултати ще са важно условие за насърчаването на учащия и разгръщане на творческите му способности, чрез допълващо обучение по музика под формата на факултативни учебни часове. Важна предпоставка за резултатното провеждане на методологията е насърчаване на обучаемите да работят самостоятелно, което ще им даде увереност в знанията и способностите им, ще работи в полза на тяхната конкурентоспособност и засилване на позициите им в обществото.

Приносни моменти на дисертационния труд :

- Посочва интердисциплинарните връзки между тясно специализираните предмети и предмета музика като извежда необходимостта от изучаването му от бъдещите творци, учещи в системата на средното образование.

- Създаден е методически модел с примерна учебна програма и примерно тематично годишно разпределение на часовете за провеждането на факултативни учебни часове по музика в 10 и 11 клас.
- Доказана е необходимост от задължително обучение по предмета музика в 8 и 9 клас в училищата по изкуствата.
- Необходимост от допълващо обучение по музика под формата на факултативни учебни часове (ФУЧ) за 10 и 11 клас
- Разкрива конкретни слабости и недостатъци на педагогическата практика. Тези недостатъци произтичат от утвърдения рамков учебен план за училищата по изкуствата и намаляващия брой часове, предвидени за изучаването на предмета музика.

Публикации по темата на дисертацията:

Димитрова, Р., Ключовите компетентности като основа на интеграцията в обучението по музика и приложни изкуства. В: Електронно списание за наука, култура и образование, бр. 6, С. 2016.

Димитрова, Р., Функционалните взаимосвързки между предметите Музика и Рисуване. В: Есенни докторантски четения, С. 2016.

Димитрова, Р., Ролята на предмета музика в процеса на формиране на децата като творци. В: Есенни докторантски четения, С. 2016.

Димитрова, Р., Значение и роля на учителя по музика. В: Електронно списание за наука, култура и образование, бр. 7, С. 2017.